ब्रह्मानन्दस्वामिना सङ्कलितः श्रीश्रीरामकृष्णोपदेशः

ब्रह्मचारिणा शुभदीपेन अनूदितः

विषयः - ईश्वरः

१. ईश्वरः सर्वेषाम् अन्तः कथं विराजते जानासि किम्? यथा अन्तःपुरे धनिकानां कन्याः तिष्ठन्ति, ताः सर्वान् द्रष्टुं पारयन्ति, परन्तु कोऽपि ताः अवलोकयितुं न शक्नोति। भगवान् तथा विराजते।

२. दीपस्य स्वभावः प्रकाशदानं, परन्तु केऽपि तेन (प्रकाशेन) ओदनं पचन्ति, केऽपि वा छलं कुर्वन्ति, अन्ते केचन भागवतपाठं कुर्वन्ति, किं तेन प्रकाशः दुष्यते? अर्थात् केचन् भगवन्नामगुणकीर्तनेन मुक्तिं वाञ्छन्ति, केचित् वा चौर्यार्थं चेष्टन्ते, तेन किं भगवान् दुष्यते?

३. (तस्य निकटे) यस्य यादृशः भावः तस्य तादृशः लाभः। भगवान् कल्पतरुः, तस्य निकटे यः यत् वाञ्छति, सः तदेव प्राप्नोति। दरिद्रस्य कस्यचित् पुत्रः पाठं समाप्य मुख्यन्यायपीठे विचारकः भूत्वा चिन्तयति 'अहं सम्यगेव अस्मि', तदा भगवानपि वदति, 'त्वं सम्यक् तिष्ठ।' ततः वृत्तं समाप्य तदा गृहे अवसरकालं यापयति, तदा सः अवगच्छति, 'अस्मिन् जन्मनि किं कृतं मया?', तदा भगवानपि कथयति 'सत्यं, किं कृतं त्वया' इति।

४. ब्रह्म-शक्त्योः अभेदः। ब्रह्म यदा निष्क्रियावस्थायां तिष्ठति, तदा शुद्धब्रह्म इति अभिधीयते। एवञ्च यदा सृष्टि-स्थिति-प्रलयं करोति, तदा तच्छक्तेः कार्यम् इत्युच्यते।

५. एकदा ईश्वरीयप्रसङ्गावसरे मथुरमहोदयः ठाकुरं (श्रीरामकृष्णम्) अवदत्, 'भगवता अपि जगतः नियमः पालनीयः, सः इच्छति चेदपि सर्वं कर्तुं न शक्नोति।' ठाकुरेण उक्तं यत् 'एवं कथं स्यात्! ईश्वरः इच्छामयः, तेन इष्यते चेत् सर्वं कर्तुं पार्य्यते'। तदा मथुरमहोदयः अकथयत्, 'ईश्वरः इच्छति चेत् रक्तजपापुष्पस्य वृक्षे किं श्वेतपुष्पं कर्तुं शक्नोति?', ठाकुरेण प्रत्युत्तरितम् 'अवश्यमेव शक्नोति। तस्य इच्छा जाता चेद् अस्मिन् रक्तजपापुष्पवृक्षे श्वेतपुष्पं भवेत्'। परन्तु मथुरमहोदयेन अस्मिन् वाक्ये तदा विश्वासः न कृतः। वास्तविकतया केषाञ्चित् दिवसात् परं, दक्षिणेश्वरे पुष्पोद्याने रक्तपुष्पवृक्षे एकस्याम् एव शाखायाम् एकत्र रक्तपुष्पम् अन्यत्र च श्वेतपुष्पं प्रास्फुटत्। ठाकुरः समूलं शाखाम् उत्पाट्य मथुरमहोदयाय अदर्शयत्। मथुरमहोदयः अपि दृष्ट्वा चकितः, उक्तञ्च, 'तात, इतः परं तेन सह वादः न क्रियते।'

६. साकारनिराकारौ कीदृशौ जानीथ? यथा जलं हिमश्च। यदा जलं घनीभूतं तिष्ठति, तदा साकारम्, एवञ्च तरलं भवति चेत् निराकारम्।

७. भीष्मदेवः शरीरपातसमये शरशय्यायां शयानः आसीत्, तदा तस्य चक्षुषोः अश्रु गलितम्। अर्जुनः तद्दृष्ट्वा श्रीकृष्णम् अवदत्, 'भ्रातः, किम् आश्चर्यम्! पितामहः, यः सत्यवादी, जितेन्द्रियः, ज्ञानी, अपि च अष्टवसूनाम् एकः, सोऽपि प्रयाणसमये मायया क्रन्दति।' श्रीकृष्णेन भीष्मदेवे एवं ज्ञापिते, तेन उक्तम् 'हे कृष्ण, त्वं सम्यक् जानासि, मया तस्मात् न क्रन्द्यते। एवं खिद्यते यत्, भगवतः लीलायाः लेशम् अपि बोद्धुं न अशकं, येन मधुसूदननामजपेन जनाः आपदः तरन्ति, सः एव मधुसूदनः स्वयं पाण्डवानां सारथिः सखा चेदपि, तेषाम् आपदाम् अन्तः नास्ति'।

८. मथुरमहोदयेन साकं काशीधाम्नः दर्शनकाले परमहंसदेवः (श्रीरामकृष्णः) एकस्मिन् दिवसे

तैलङ्गस्वामिनां दर्शनाय गतवान्। ठाकुरः स्वामिनं पृष्टवान् 'ईश्वर एकः ननु, परन्तु जनाः कथं बहुं कथयन्ति?' तैलङ्गस्वामिना मौनेन स्थितम्। तेन एकया अङ्गुल्या उपरि निर्दिश्य ध्यानस्थेन इव स्थितम्। इङ्गितेन बोधितं 'तं ध्यात्वा साक्षात्क्रियते चेत् बोद्धुं शक्नोति यत् सः एकः एव, एवञ्च विचारे क्रियमाणे नानात्वबुद्धिः आपतति'।

९. यः एव साकारः, सः एव निराकारः। भक्तस्य समीपे स साकारः सन् दर्शनं प्रयच्छति। यथा महासमुद्रः, केवलम् अनन्तजलराशिः, कुलं किमपि न दृश्यते, क्वचिद् अधिक-शैत्येन जलं घनीभूय हिमरूपं जातम् इति दृश्यते। तथा भक्तस्य भक्तिहिमेन साकाररूपदर्शनं भवति। एवञ्च सूर्ये उदिते यथा हिमखण्डः तरलायते, अपि च पूर्ववत् जलेन परिणमते, तथा ज्ञानसूर्योदये सति साकारः हिमखण्डः जलरूपेण परिणमते। एवं सर्वं निराकाररूपेण विवर्तते।

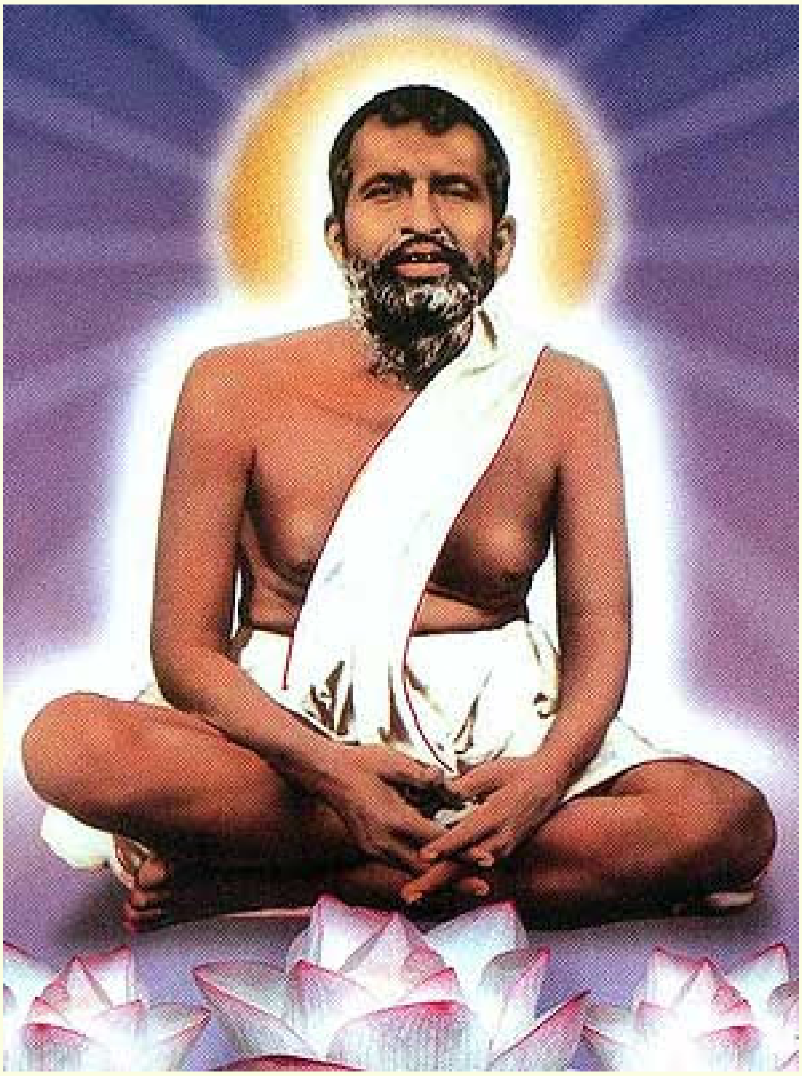

[चित्रम् अन्तर्जालात् स्वीकृतम्]